

correspondence of the forms, methods, and teaching tools chosen by the teacher to the specifics of a higher military educational institution. The study of the specifics of the educational activity of the higher military educational institution allowed us to single out the most productive methods of blended learning in the training of future officers. These are methods of self-learning and skillful use of information resources, pedagogical method "one to one" and "one to many", training on the basis of parity communication "many to many" together with a combination of traditional methods characteristic of a higher education institution: explanatory and illustrative, work with a textbook, solving cases and practice-oriented exercises, active, problem-searching and project methods. It was concluded that the methodical provision of blended learning serves as a complex and mutually complementary system of educational and methodical materials, which should correspond to the specifics of professional training in a higher military educational institution.

Key words: *future officers, higher military educational institution, blended learning, blended learning methods, educational activity, educational and informational environment.*

УДК 373.3:371.13:81'243

Тетяна Зорочкіна

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0002-6321-0852

Світлана Яцина

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0002-6319-3829

Інна Литвин

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0002-8946-1449

Людмила Гуйван

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0009-0004-8915-8409

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/160-168

ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті узагальнено підходи до дефініції поняття мовно-комунікативної компетентності, розкрито особливості її формування у майбутніх учителів початкових класів як важливої складової професійної підготовки. Встановлено, що мовно-комунікативна компетентність майбутніх вчителів початкових класів включає комплекс знань, умінь, навичок, особистісних та професійно важливих якостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності, ефективної комунікації в освітньому процесі. Характерними ознаками мовно-комунікативної компетентності є відносність, динамічність, універсальність, контекстуальна зумовленість, розвивальний характер. Необхідність формування мовно-комунікативної компетентності вчителів початкових класів зумовлена специфікою їх професійної діяльності, від здатності вчителя чітко та правильно використовувати мовні ресурси залежить якість навчання учнів. Акцентовано увагу на важливості цілеспрямованого підходу до формування мовно-комунікативної

компетентності компетентності під час професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Визначено основні складові процесу формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів: засвоєння граматики, лексики, фонетики та стилістики української мови, розвиток мовних умінь через їх активне застосування в різних комунікативних ситуаціях, включаючи рольові ігри, дискусії, дебати та вправи, оволодіння сучасними методами навчання мовно-літературної освітньої галузі.

Ключові слова: мовно-комунікативна компетентність, вчителі початкових класів, професійна підготовка, комунікативні навички, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень.

Формування мовно-комунікативної компетентності є важливим елементом професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. В умовах глобалізації, динамічних змін у суспільстві й, як наслідок, в освіті, сучасний вчитель повинен володіти не лише високим рівнем фахових знань, але й вмінням ефективно спілкуватися, передавати інформацію і формувати комунікативні навички учнів. Мовно-комунікативна компетентність охоплює здатність правильно, чітко та ефективно використовувати мову для вирішення професійних завдань. Для вчителів початкових класів ця компетентність має особливе значення, оскільки вони працюють з дітьми, у яких ще формуються базові комунікативні вміння. Від того, наскільки успішно вчитель зможе передати інформацію та організувати комунікативний процес у класі, залежить ефективність освітнього процесу та майбутні успіхи учнів. У зв'язку з цим, питання формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів стало об'єктом дослідження Ю. Яцюк, Л. Пашко, О. Фурман, А. Кайдаш, В. Хомич, О. Іваннікової та інших. Науковці зазначають, що останні роки суттєво знизився рівень мовно-комунікативної компетентності майбутніх педагогів, що зумовлює переосмислення значущості формування мовно-комунікативної компетентності на сучасному етапі.

Мета статті - розкрити особливості формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» виконання вчителями початкових класів трудової функції «Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)» вимагає від них сформованості мовно-комунікативної компетентності, яка включає такі здатності: забезпечення здобувачам освіти навчання державною мовою, а також з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти

мовою відповідного корінного народу або національної меншини України; формування й розвитку мовно-комунікативних умінь й навичок здобувачів освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1225 від 29.08.2024 р. «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf).

Загалом, в українській науці поняття «мовно-комунікативної компетентності вчителя» вивчено доволі ґрунтовно.

Так, С. Мартиненко, Н. Кипиченко визначають мовно-комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, що формуються під час професійної підготовки майбутнього вчителя, підкреслюючи важливість засвоєння та відтворення існуючих моделей комунікації (Мартиненко, Кипиченко).

І. Кравцова додатково зазначає, що мовно-комунікативна компетентність є чинником не лише професійного, а й особистісного розвитку педагога. На її думку, ця компетентність включає кваліфікаційні характеристики, охоплює освітні галузі та навчальні предмети і формується на різних етапах навчання (Кравцова, 2015).

О. Іваннікова визначає мовно-комунікативну компетентність як інтегровану якість, яка містить в собі не тільки знання, уміння та навички у сфері мовленнєвої комунікації, але й здатність ефективно застосовувати ці ресурси у професійній діяльності.

Важливою складовою цієї компетентності є вміння адаптувати мовні засоби до різних комунікативних ситуацій, що виникають у процесі навчання та виховання дітей.

Окрім того, мовно-комунікативна компетентність, на її думку, відіграє ключову роль у розвитку професійної майстерності вчителя. Вона сприяє успішній взаємодії не лише з учнями, але й з колегами та батьками, дозволяє створювати сприятливий психологічний клімат у класі, мотивує дітей до активного навчання і забезпечує належний рівень педагогічного впливу (Іваннікова, 2023).

Ю. Яцюк трактує поняття мовно-комунікативної компетентності як динамічний феномен, зазначаючи, що це явище є змінним та залежить від контексту комунікативної взаємодії. Вона вважає, що компетентність охоплює мотиви, стереотипи, мовні знання, уміння та навички, і постійно змінюється залежно від особливостей комунікативної ситуації.

Науковиця також підкреслює, що мовно-комунікативна компетентність проявляється як в усному, так і в письмовому мовленні, що розширює розуміння її ролі у різних аспектах педагогічної діяльності (Яцюк, 2020).

М. Заброцький і В. Трохименко досліджують мовно-комунікативну компетентність з психологічної точки зору, розглядаючи її як ідейно-моральну категорію. Вони підкреслюють, що ця компетентність регулює всю систему відносин людини до природного та соціального світу, а також до самої себе, як поєднання цих двох світів.

Спираючись на думку Ю. Ємельянова, науковці відзначають, що мовно-комунікативна компетентність формується в соціальному контексті на основі потреб та цінностей особистості. Вона передбачає здатність об'єктивно сприймати навколишнє середовище, готовність до пізнання нового, знання норм і цінностей інших соціальних груп та культур, а також розуміння своїх почуттів і психічних станів, що дозволяє коригувати власне ставлення до світу (Заброцький, Трохименко, 2000).

Отже, мовно-комунікативна компетентність майбутніх вчителів початкових класів - комплекс знань, умінь, навичок, особистісних та професійно важливих якостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності, ефективної комунікації в освітньому процесі. Вона охоплює здатність педагога правильно використовувати мовні ресурси, адаптувати їх до різних педагогічних ситуацій, а також успішно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками.

Мовно-комунікативна компетентність є основою професійної майстерності вчителя, впливаючи на якість освітнього процесу та формування сприятливого психологічного клімату в класі.

Дослідниками встановлено характерні ознаки мовно-комунікативної компетентності:

1. Відносність: залежить від взаємодії між учасниками комунікативного процесу.

2. Динамічність: мовленнєва взаємодія постійно змінюється, адаптуючись до знань мовців та їхнього мовного середовища.

3. Універсальність: включає як письмове, так і усне мовлення.

4. Контекстуальна зумовленість: ефективність комунікативної компетентності визначається конкретними умовами та ситуаціями спілкування.

5. Розвивальний характер: комунікативна компетентність є складовою знань людини, яку можна покращувати, підтримувати та оцінювати через активну мовленнєву діяльність (Волкова, 2006, с. 45).

Формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів є складним і багатогранним процесом, який вимагає систематичного підходу та використання різних педагогічних стратегій.

Важливим аспектом формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів є глибоке засвоєння ними теоретичних знань у галузі лінгвістики, психолінгвістики та комунікативної теорії. Майбутні вчителі повинні досконало володіти граматиною, лексикою, стилістикою та фонетикою мови.

Лінгвістичні знання на всіх рівнях є основою комунікативної компетентності педагога. На фонологічному рівні, наприклад, передбачено вивчення понять таких як «фонема», «звук», «наголос», «склад», а також засвоєння класифікацій фонем, асиміляції, дисиміляції та чергування фонем у процесах словотворення та словозміни. Учитель повинен вміти описувати артикуляцію звуків, адаптувати цей опис для сприйняття учнями, розрізняти опозиційні звуки (дзвінки/глухі, тверді/м'які), знати характеристику фонем та їх нормативне звучання, особливо під час навчання грамоти, коли звук і буква стають основними мовними одиницями для навчання читання і письма (Фурман, 2023).

Орфоепічні навички та знання орфоепічних норм забезпечують правильне мовлення педагога, що є основою для формування правильного мовлення учнів. Важливо дотримуватися норм вимови української мови, таких як вимова дзвінких приголосних у кінці слова або перед глухими (дід, казка), шиплячих (піч, чистити) та інших.

Наслідування мовлення вчителя – це одна з психологічних особливостей молодшого віку, і це ефективний спосіб навчання правильній вимові. Це допомагає дітям розрізняти дефектну вимову і нормативну, формувати правильну артикуляцію та орфоепічні навички.

Знання морфології та синтаксису також є надважливими для вчителя початкових класів. Їх вивчення дозволяє поглибити розуміння граматичних тем, що стає базою для професійної діяльності та аналізу мовних явищ (Фурман, 2023).

У педагогічних закладах вищої освіти оволодіння майбутніми вчителями початкових класів граматиною, лексикою, стилістикою та

фонетикою мови забезпечується шляхом включення до навчальних планів наступних навчальних дисциплін:

- «Українська мова за професійним спрямуванням»;
- «Сучасна українська мова з практикумом»;
- «Практикум з української мови» тощо.

Їх вивчення дозволяє здобувачам вищої освіти компенсувати прогалини в знаннях мови, якщо такі наявні.

Крім того, формування мовно-комунікативної компетентності неможливе без регулярної застосування набутих знань. Тому важливо застосовувати рольові ігри, які моделюють ситуації з реального життя; дискусії та дебати, що розвивають уміння виражати думки чітко та аргументовано; практичні завдання з написання різних типів текстів, що вдосконалюють письмові навички під час викладання інших навчальних дисциплін.

Вчитель як носій певної мовної культури повинен не лише виробляти власне нормативне фахове мовлення, а й забезпечувати формування та розвиток мовно-комунікативних умінь й навичок молодших школярів, зокрема:

- уміння слухати та розуміти співрозмовника;
- чіткість і логічність мовлення;
- здатність аргументовано висловлювати власну думку;
- використання різних мовленнєвих засобів у відповідних комунікативних ситуаціях.

Оволодіння майбутніми вчителями початкових класів методами розвитку мовно-комунікативних умінь учнів початкової школи традиційно відбувається під час вивчення дисципліни «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі», значна увага під час опанування якого, має приділятися питанням формування комунікативної компетентності учнів, розвитку їхньої здатності до спілкування, вдосконалення навичок читання, письма, усного та письмового мовлення.

Особлива роль у процесі навчання майбутніх вчителів початкових класів належить ознайомленню з методами і прийомами, що стимулюють інтерес учнів до вивчення рідної мови, допомагають збагачувати словниковий запас і формувати вміння будувати власні висловлювання у різних життєвих ситуаціях.

Окрім того, майбутні вчителі початкових класів вивчають сучасні технології навчання, інтерактивні методи, що в майбутньому дозволяють зробити процес засвоєння знань молодшими школярами

більш цікавим і ефективним. Це включає роботу з різними видами текстів, використання наочних і мультимедійних засобів, а також впровадження інноваційних методик, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів.

Однак, лише теоретичної підготовки недостатньо для досягнення високого рівня сформованості мовно-комунікативної компетентності. Можливість застосовувати набуті знання та навички майбутні вчителі початкових класів можуть під час проходження виробничої педагогічної практики, в реальних комунікативних ситуаціях з учнями, колегами та батьками. Це дозволяє розвивати не лише мовні, але й соціально-комунікативні навички, необхідні для роботи в закладах загальної середньої освіти.

Таким чином, основними складовими процесу формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів є засвоєння граматики, лексики, фонетики та стилістики української мови, розвиток мовних умінь через їх активне застосування в різних комунікативних ситуаціях, включаючи рольові ігри, дискусії, дебати та вправи, оволодіння сучасними технологіями та методами навчання мовно-літературної освітньої галузі. Важливою складовою є виробнича педагогічна практика, яка дозволяє майбутнім учителям початкових класів застосовувати здобуті знання та навички в реальних умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування мовно-комунікативної компетентності у майбутніх учителів початкових класів є важливим компонентом їхньої професійної підготовки. Вчитель, який володіє високим рівнем мовних і комунікативних навичок, здатний ефективно організувати освітній процес, сприяти всебічному розвитку учнів та створювати атмосферу довіри й взаєморозуміння у класі.

Належний рівень мовно-комунікативної компетентності педагога є ключовим елементом його професійного розвитку і є необхідною умовою успішної реалізації у професійній діяльності. Саме тому підготовка майбутніх педагогів має орієнтуватися на всебічний розвиток цієї компетентності через засвоєння граматики, лексики, фонетики та стилістики української мови, розвиток мовних умінь через їх активне застосування в різних комунікативних ситуаціях, включаючи рольові ігри, дискусії, дебати та вправи, оволодіння сучасними методами навчання мовно-літературної освітньої галузі.

Перспективами подальших досліджень є вивчення впливу інноваційних технологій навчання та цифрових інструментів, онлайн-платформ на розвиток мовно-комунікативної компетентності майбутніх вчителів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

- Волкова, Н. П. (2006). *Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації* (дис. д-ра пед. наук: 13.00.04). Дніпропетровськ (Volkova, N. P. (2006). *Theoretical and methodological principles of preparation of future teachers for professional and pedagogical communication* (dis. Dr. Ped.: 13.00.04). Dnipropetrovsk.).
- Заброцький, М. М., Трохименко, В. М. (2000). Діагностика сформованості та розвитку комунікативної компетентності вчителя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 1, 234-236 (Zabrotskyi, M. M., Trokhimenko, V. M. (2000). Diagnosis of the formation and development of communicative competence of the teacher. *Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University*, 1, 234-236.).
- Іваннікова, О. М. (2023). Критерії, показники та рівні формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 94, 59-65 (Ivannikova, O. M. (2023). Criteria, indicators and levels of formation of linguistic and communicative competence of future elementary school teachers. *Scientific journal of M. P. Dragomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 94, 59-65.).
- Кравцова, І. А. (2015). Особливості формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, 1 (67). URL : <https://goo.su/UPqmBjx> (Kravtsova, I. A. (2015). Features of formation of communicative competence of future elementary school teachers. *Collection of scientific works "Pedagogical Sciences"*, 1 (67). URL: <https://goo.su/upqmbjx>)
- Мартиненко, С., Кипиченко, Н. *Сучасні підходи до формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи*. URL : <https://goo.su/qQ898Y> (Martynenko, S., Kipychenko, N. *Modern approaches to the formation of communicative competence of the future elementary school teacher*. URL: <https://goo.su/qq898y>)
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 1225 від 29.08.2024 р. «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1225 of 29.08.2024 "On Approval of the Professional Standard" Teacher of the Institution of General Secondary Education". URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf)
- Фурман, О. (2023). Формування мовно-комунікативної компетентності педагога. *Вісник науки та освіти. Серія «Філологія»; Серія «Педагогіка»; Серія «Соціологія»; Серія «Культура і мистецтво»; Серія «Історія та археологія»*, 11(17), 1184-1196 (Furman, O. (2023). Formation of linguistic and communicative competence of the teacher. *Bulletin of Science and Education*.

Philology series; Pedagogy series; Sociology series; Culture and Art series; History and Archeology Series, 11 (17), 1184-1196).

Форостюк, Т. (2019). Формування комунікативної компетентності в майбутніх учителів сучасної початкової школи в процесі фахової підготовки. *Humanitarium*, 45 (2), 147-153. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-45-2-147-153> (Forostiuk, T. (2019). Formation of communicative competence in future teachers of modern elementary school in the process of professional training. *Humanitarium*, 45 (2), 147-153. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-45-2-147-153>).

Яцюк, Ю. А. (2020). Формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах диверсифікації освіти. *Інноваційна педагогіка*, 29 (2). DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.26> (Yatsyuk, Yu. A. (2020). Formation of linguistic and communicative competence of the future elementary school teacher in the conditions of diversification of education. *Innovative pedagogy*, 29 (2). DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.26>)

SUMMARY

Zorochkina Tetiana, Yatsyna Svitlana, Lytvyn Inna, Huivan Liudmyla.
Formation of linguistic and communicative competence in future primary school teachers.

The article summarizes approaches to defining the concept of linguistic and communicative competence and explores the features of its development in future primary school teachers as a crucial component of professional training. It is established that the linguistic and communicative competence of future primary school teachers includes a set of knowledge, skills, abilities, and personally and professionally significant qualities necessary for future professional activities and effective communication in the educational process. The characteristic features of linguistic and communicative competence are its relativity, dynamism, universality, contextual dependence, and developmental nature. The need to develop linguistic and communicative competence in primary school teachers is driven by the specific demands of their professional activities; the quality of students' education depends on the teacher's ability to clearly and correctly use language resources. The article emphasizes the importance of a targeted approach to developing linguistic and communicative competence during the professional training of future primary school teachers. The main components of the process of forming linguistic and communicative competence in future primary school teachers are identified: mastering the grammar, vocabulary, phonetics, and stylistics of the Ukrainian language; developing language skills through their active application in various communicative situations, including role-playing games, discussions, debates, and exercises; and acquiring modern teaching methods in the language and literature educational field.

Key words: *linguistic and communicative competence, primary school teachers, professional training, communication skills, speech activity.*